

TULEVAISUUSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 3/2010 vp

Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta

Sivistysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 19 päivänä toukokuuta 2010 lähettäessään valtioneuvoston selonteon kulttuurin tulevaisuudesta (VNS 4/2010 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi sivistysvaliokuntaan samalla määrännyt, että tulevaisuusvaliokunnan on annettava asiasta lausunto sivistysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- puheenjohtaja Leif Jakobsson, opetusministeriö
- tutkimusprofessori Antti Hautamäki
- tutkimuskoordinaattori Kaisa Oksanen.

Valiokunnan käytössä on ollut luonnos tulevaisuusvaliokunnalle tehdystä selvityksestä Antti Hautamäki ja Kaisa Oksanen: Tulevaisuuden kulttuuriosaajat (2010).

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Tiivistelmä

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä tulevaisuuden kulttuuri määrittyy paljon seuraavista kolmesta tulevaisuuden murrostekijästä: 1) siirtymästä materiaalisesta immateriaaliseen tuotantoon, 2) tekniikan, tieteen ja yleensä osaamisen mahdollistavan politiikan merkityksen kasvusta ja 3) kaupungistumisesta. Valiokunta korostaa viimeksi mainitun tekijän kohdalla kuitenkin, että hyvin kehittyneessä yhteiskunnassa parhaat kulttuurimaat erottautuvat tulevaisuudessa ehkä juuri siinä, että luovien ihmisten ei tarvitse valita kaupungin ja maaseudun välillä.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä kulttuuriosaaminen on tärkeä tulevaisuuden perustaito,

joka kuuluu kaikille. On kyse ihmisestä ja hänen valmiuksistaan elää, menestyä ja selvitä. Kulttuuriosaaminen on merkittävä pääoma niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta. Se parantaa yksilön kykyä ohjautua ja orientoitua nyky-maailmassa, ja se vahvistaa yhteiskunnan elinvoimaisuutta. Se luo pohjan myös arjessa selviämiseksi. Digitaalinen kulttuuri, joka hallituksen selonteossa on jäänyt taka-alalle, on tulevaisuudessa entistä tärkeämpi.

Kulttuuriosaaminen kiteytyy 1) elämänhallintaan ja 2) kykyyn luoda arvoa ja merkitystä.

Yleistä

Tulevaisuusvaliokunta pitää selontekoa tärkeänä ja tarpeellisena. Valiokunta käsittää kulttuu-

rin laajasti ja on ottanut lausunnon näkökulmaksi tulevaisuuden kulttuuriosaamisen.

Kulttuurin laaja ymmärtäminen

Tulevaisuusvaliokunta painottaa kulttuurin laaja-alaisuutta. Yhtäältä kulttuuri pitää sisällään laajoja elämän jäsentämisen tapoja ja yhteiskunnan arvoja, toisaalta se käsittää joukon nimenomaan luovuuteen ja taiteeseen liitettuja teemoja. Siinä missä talous on aineellisten voimavarojen tuotannon ja allokoinnin järjestelmä, kulttuuri on ihmisiä yhdistävien arvojen ja merkitysten, mutta myös kulttuurituotteiden järjestelmä. Taiteen ja kirjallisuuden ohella kulttuurin käsitteeseen sisältyy niin arvojärjestelmiä ja perinteitä kuin yksilön oikeuksia, identiteettejä ja elintapoja.

Digitaalinen kulttuurin mahdollistava ja lävistävä luonne

Digitaalinen kulttuuri koostuu joukosta tapoja ja tottumuksia viestiä, pitää yhteyttä sekä tulkita ja rakentaa merkityksiä tietokoneiden ja -verkkojen äärellä.

Digitaalisessa muodossa oleva tieto, on se sitten sanoina, kuvina tai äänenä, on monella tapaa tuonut uuden ulottuvuuden kulttuuriin. Digitaalista informaatiota, viestiä ja muuta sisältöä on helppo siirtää, kopioida, hyödyntää uusiin tarkoituksiin ja käyttää — oikein ja väärin. Digitaaliset sisällöt saadaan sosiaaliin innovaatioihin yhdistämällä toimimaan mitä moninaisimmilla tavoilla. Se on jo nyt mahdollistanut sisältöjen laajan uudelleenkäytön, hyödyntämisen ja sovellutukset, jotka aiemmin olisivat olleet mahdollisia niin teknisesti kuin taloudellisesti. Internet maailmanlaajuisena verkostona on toiminut digitaalisen kulttuurin koekenttänä. Sen käyttö on levinnyt vauraiden maiden ohella myös kehittyviin maihin. Internetin kautta valtavat määrät uusia sisällöntuottajia ovat saaneet foorumin. Ne valtaavat nopeasti alaa ja markkinoita. Syntyy uusia, yhteisöllisiä kulttuurin käyttö-, jakelu- ja luomisjärjestelmiä. Puhutaan esimerkiksi "pilvipalveluista", "parviälystä" ja "sosiaalisesta mediasta". Samalla tavoin kuin kirjapaino mahdollisti lehdistön ja populaari-

kulttuurin synnyn, digitaalinen media luo uusia kulttuurin muotoja. Hyvän esimerkin tarjoaa ns. demoscene-kulttuuri, jonka edelläkävijöitä Suomi on. Digitaalisen vuorovaikutuksen ja erityisesti internetin tulevaisuuden voimaa kuvaa se, että käyttäjiä on kaikkiaan nyt noin kaksi miljardia (30 % maailman väestöstä) ja sen liikenne kasvaa 40 % vuodessa. Pelkästään Nokia ilmoitti syyskuussa 2010 tavoittelevansa miljardia uutta mobile internet -käyttäjää. Google-käyttöjä on kaksi miljardia päivässä. Sähköposteja lähetetään 180 miljardia päivässä. YouTube tarjoaa kaksi miljardia videota päivässä. Ihmiset lähettävät 2,5 miljardia Facebook-kuvaa joka kuukausi. Twitterin käyttäjien käyttötahti on 750 kertaa sekunnissa. Internet on ravistellut kokonaisia instituutioita, mediaa, koulutusta ja hallintoa. Lehdet ja musiikkiteollisuus ovat esimerkkejä aloista, jotka ovat digitaalitalouden takia joutuneet vaikeuksiin. Erityisesti Yhdysvalloissa ja Englannissa, jossa digikulttuuri on pitkällä, lehdet ovat kokeneet joukkokuoleman, ja levikit ovat monilla parhaistakin lehdistä romahaneet. Etelä-Korean ja Ruotsin kaltaisissa edelläkävijämaissa niiden tilalle on alkanut syntyä uudentyyppisiä tiedotusvälineitä ja jakelukanavia. Musiikintekijä voi lähestyä kuluttajaa suoraan internetin kautta. Nämä ns. uudet markkinat ovat kasvaneet nopeasti. Syntyy internetin musiikkikirjastoja, joista musiikkia voidaan ladata laillisesti ja laittomasti. Joidenkin amerikkalaisarvioiden mukaan 95 % sen kaikista musiikin latauksista on laittomia. Esimerkiksi YouTube:n ja muiden videopalveluiden kautta musiikkivideoiden ilmaiskäyttö on helppoa ja valvonta vaikeaa. Tekijänoikeusongelmat ovat meilläkin nousseet esille uudella painolla. Uudessakin kulttuurintekoympäristössä on taiteilijan ja yleensä luovan työn tekijälle varmistettava kohtuullinen osa hänen työstään saadusta voitosta; kysymys on elannosta. Olennaista on, että digitaalinen viestintä ja vuorovaikutus ovat ratkaisevasti tehostaneet maailmanlaajuisesti taloutta, tuotantoa, palveluja, tutkimusta, hallintoa ja muita aloja. Digitaalisen kulttuurin ja internetin kautta on ennen kaikkea luotu erilaisia menestymisen mahdollisuuksia suurille uusille ihmis-

ryhmille ja yksilöille. Informaation ja tiedon helppo saatavuus, verkostojen synty, vuorovai-
kutukset, osallistuminen ja merkittävien tietovarant-
ojen avautuminen kaikkien käyttöön luovat
pohjaa avoimelle yhteiskunnalle, luovuudelle,
osallistumiselle ja myös uudelle yrittäjyy-
delle. Digitaalisen kulttuurin voidaan nähdä lä-
vistävän tai poikkileikkaavan yhä selvemmin
paitsi kulttuuria kaikessa laajuudessaan yleensä
yhteiskuntien eri alojen toimintoja ja toimijoita.
Digitaalisen kulttuurin tutkijat muistuttavat kui-
tenkin sen yhteydestä perinteiseen kulttuuriin.
Olivatpa tietokoneet, internet, pelit, kännykät ja
muut laitteet ja sisällöt teknisiltä toimintaperi-
aatteiltaan miten digitaalisia tahansa, niiden vai-
kutukset ja tuottamat kokemukset uppoavat ih-
misten aineelliseen ja jatkuvaan (analogiseen)
kulttuuriin.

Kulttuuriosaamisen merkityksestä

Kulttuuriosaaminen on huomattava pääoma niin
yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta. Se pa-
rantaa yksilön kykyä navigoida ja orientoitua
nykymaailmassa ja vahvistaa yhteiskunnan elin-
voimaisuutta. Kulttuuriosaamisen alueet kitey-
tyvät arvo-osaamiseen, elämäntietämisen eri
muotoihin ja globaaliin verkostoitumiseen. Tu-
levaisuuden näkökulmasta voidaan puhua erääl-
lä tavalla "uuden kulttuurin" ihmisestä ja hänen
valmiuksistaan elää ja menestyä.

Kulttuuriosaamisen merkityksen kasvun taustalla on suurien muutosten sarja; jälkiteollinen
murros, yhteiskunnan muutos urbaaniksi, talou-
den muutos aineettomaksi, työn muutos lyhytai-
kaiseksi ja epävarmaksi, sekä kaupunkikulttuu-
rin vaikutus ihmisiin — yksilöllisyyden, järjen,
vapauden ja tietynlaisen irrallisuuden painottu-
minen. Modernin kulttuurin ja yhteiskunnan ra-
kenteita ei voi ymmärtää tarkastelematta kau-
pungien keskeistä roolia. Kaupungistuminen lyö
leimansa koko yhteiskunnan kehitykseen. Vah-
vana vaikuttavat myös talouden kentällä näky-
vät tuotantotapojen muutokset, jotka liittyvät
teknologian kehitykseen ja globalisaatioon.
Kulttuuri vastaa haasteisiin niin uusilla tekemi-
sen tavoilla kuin resurssien ja teknologioiden
luovaa ja joustavaa hallintaa edistämällä. Yh-

teiskunnan ja talouden toimintoja organisoidaan
yhä enemmän aineettomien resurssien — tiedon
ja osaamisen — varaan.

Ihmisen kyky elää modernissa maailmassa

Tulevaisuusvaliokunta keskittyy lausunnossaan
niihin valmiuksiin, joita ihminen tarvitsee pärjätäkseen
suurkaupungin elämässä ja luovassa ta-
loudessa. Yksilö selviytyy, jos hänellä on mah-
dollisuus edes jonkinasteisesti vaikuttaa muuttu-
viin tilanteisiin ja kontrolloida elämäänsä. Toi-
saalta vain harvat ihmiset menestyvät ja kukois-
tavat ilman tukirakenteita epävakaisissa ja pirsta-
loituneissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa.
Useimmat kaipaavat edelleen instituutioiden tar-
joamaa pysyvyyttä ja turvaa. He haluavat sitou-
tua ja tuntea olevansa hyödyllisiä ja arvokkaita
yhteiskunnassa. Mielekkään elämän toteuttami-
sen keinot ja arvot luomisen tavat kuitenkin
muuttuvat ja moninaistuvat, joten kaikki tarvit-
sevat parempia valmiuksia käyttää voimavaro-
jaan ja tarta uusiin mahdollisuuksiin.

Uusissa olosuhteissa myös yhteiskunnan pe-
rusteet useimmiten joutuvat koetukselle. Perin-
teinen hyvinvointivaltio ei pitkällä aikavälillä
tarkastellen ole riittävästi kyennyt tukemaan yk-
silöitä nopeasti muuttuvassa globaalissa talou-
dessa. Vaarana on yhteiskunnan eriytyminen.
Tulevaisuusvaliokunnan mukaan yhteiskuntapoli-
tiikan tavoitteena tulisi olla elinvoimaisen
osaamisyhteiskunnan rakentaminen, jossa kaik-
ki yhteiskunnan voimavarat ovat käytössä ja jos-
sa kaikki saavat osansa yhteiskunnan hyvinvoin-
nista. Juuri kulttuuriosaaminen antaa niitä val-
miuksia, joita elämä ja työ modernissa urbaanis-
sa ja globaalissa miljöössä edellyttävät.

Tulevaisuusvaliokunta on käsitellyt näitä ai-
heita hyvinvointivaltion tulevaisuuden näkökul-
masta julkaisussaan Tulevaisuuden voittajat —
hyvinvointivaltion mahdollisuudet Suomessa
(TuV:n julkaisu 5/2010). Selvityksen erääksi
pääteemaksi nousi mahdollisuuksien politiikka.
Ihminen on luova ja aktiivinen toimija, joka voi
luoda merkitystä elämällään muille ja itselleen.
Aloitteellisuuden juurena on ihmisen tarve toi-
mia aktiivisesti itsensä, oman perheensä, ryh-
mänsä ja yhteisönsä eloonjäämiseen ja hyvin-

voinnin turvaamiseksi. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että aloitteellisuus on hyvinvoinnin tärkein voimavara. Kulttuuri laajana käsitteenä tukee luovuutta, aloitteellisuutta ja sitäkin kautta ihmisten hyvinvointia. On panostettava sosiaaliin ja kulttuuriperusteisiin innovaatioihin. On yhteinen etu, että myös kulttuurin eri muotojen avulla annetaan tarvittava tuki kaikkein heikoimmille.

Kulttuurin uudet muodot mahdollistavat uudenlaisten ihmisryhmien aktivoitumisen. Tulevaisuusvaliokunnalla oli esimerkiksi Lontoossa mahdollisuus tutustua käytännössä uuden musiikkituotannon hyödyntämiseen koulu- ja kasvatustyössä. Lontoossa ns. sosiaaliset yritykset ovat saaneet hyviä tuloksia aikaan rohkaisemalla kaikkein syrjäytyneimpiä nuoria tai koulupudokkaita ryhtymään oman musiikin tuottajiksi. Heille on tarjottu tilat ja tekniikka levystudioineen sekä ohjausta, jossa ovat muun muassa jo itsensä läpilyöneet entiset oppilaat olleet mukana. Oppilaat ovat hoitaneet myös markkinoinnin, tilit ja kaiken mikä yrityksen toimintoihin kuuluu saaden näin perustiedot ja kokemuksen yritystoiminnasta.

Yhteiskunnan muutokset lähtökohtana

Saadun selvityksen mukaan (Antti Hautamäki ja Kaisa Oksanen: Tulevaisuuden kulttuuriosajat 2010) tulevaisuusvaliokunta näkee kulttuurin tulevaisuuden aikamme suurten yhteiskunnallisten muutosten taustaa vasten. Näistä muutoksista on tässä mainittava erityisesti kaupungistuminen ja suurkaupunkien muodostuminen, jälkiteollisen luovan talouden syntyminen, tuotantotapojen muutokset ja elämän epävarmuuden lisääntyminen.

Kaupungistuminen

Modernin kulttuurin rakenteet määrittävät kaupungeissa. Väestö siirtyy keskuksiin niiden avaamien mahdollisuuksien takia. Koulutetut henkilöt toivovat saavansa kaupungeista koulutustaan vastaavaa työtä. Myös työttömät hakeutuvat isoihin kaupunkeihin, joissa katsotaan olevan paremmat työllistymisen mahdollisuudet kuin pienillä paikkakunnilla. Globalisaatio ve-

tää ja työntää ihmisiä siirtymään työn ja palvelujen perässä yhä suuremmalla voimalla. Tämä vaatii ihmisiltä vahvaa identiteettiä ja joustavuutta, mutta jakaa samalla voimavaroja ja niiden käyttöehtoja.

Suurkaupunkielämään ovat kuuluneet kultuskulttuurin ja monimuotoisuuden arvot jo 1900-luvun alusta. Sittemmin siihen on kytkeytynyt modernin yhteiskunnan ilmentyminä raha, kilpailu ja työnjako sekä näiden kautta ihmisen persoonallisuuden eriytyminen. Rationaalisuus, juurettomuus, välinpitämättömyys, yksinäisyys ihmisvilinässä ja toisaalta muukalaisten välinen yhteisyys ja ajattelun ja itseilmaisun vapaus kuvaavat suurkaupunkeja yhä edelleen.

Kaupunki pystyy kokonsa takia vastaanottamaan hyvin erilaisia työsuorituksia, samalla kun ihmisten ahtautuminen yhteen paikkaan ja kilpailu pakottavat yksittäisen ihmisen jalostamaan työsuoritustaan ja erikoistumaan voidakseen säilyttää asemansa työmarkkinoilla. Toimeentulon löytäminen pakottaa ihmisten tarpeet eriytymään, hienostumaan ja monipuolistumaan, ja tämä puolestaan johtaa siihen, että erot yksilöiden välillä voimistuvat.

Tulevaisuusvaliokunta yhtyy niihin arvioihin, joiden mukaan suomalaisten arvomaailma ja kulttuuri sekä niihin liittyvät elämäntavat ovat enenevissä määrin sirpaloitumassa, moninaistumassa ja korvautumassa lukuisten erilaisten elämäntapavalintojen ja osakulttuurien kirjolla. Elämäntapojen ja arvojen moninaistuessa myös yhteisöt muuttuvat. Ihmisten elämä ja työ on muuttunut joiltain osin ja joidenkin ihmisryhmien kohdalla vähemmän paikkaan sidotuksi. Uusi teknologia mahdollistaa kokonaan uudenlaisten yhteisöjen syntymisen. Niin perherakenne kuin kulutustottumukset ja elämäntavat ovat muuttuneet, ja puhutaan jopa "peruskansalaisuuden" lähes katoamisesta.

Aineeton talous ja kulttuuri

Talouden kasvu perustuu yhä vähemmän fyysiseen pääomakantaan ja yhä enemmän teknologiseen kehitykseen ja työvoiman osaamis- ja koulutustason paranemiseen. Tietoyhteiskunnassa raaka-aineet ja koneet ovat sivuroolissa. Pää-

osaan on noussut aineeton lisäarvo. Tuotteiden sijaan ihmiset ostavat merkityksiä, elämyksiä, palveluita ja tietämystä. Tuote tai palvelu ostetaan sen arvon takia, mutta arvo ei ole vain tuotteen kykyä tyydyttää joitakin fyysisiä tarpeita. Tuotteessa on usein mukana myös henkinen komponentti, joka voi liittyä haluun, merkitykseen tai onnellisuuteen. Arvon tuotanto on uusien merkitysten ja maailmojen luomista.

Aineettoman talouden kehityksessä yhdistyy useita suuntauksia. Ensinnäkin yhä suurempi osa tuotannosta ja kulutuksesta on immateriaalista. Samalla myös omaisuus, jonka avulla aineettomia hyödykkeitä tuotetaan, on entistä aineettomampaa. Tämän päivän yrityksen arvontuoton ajuri on aineeton pääoma, ja sen takia yhteiskunnassa on nähtävissä myös selkeä tarve ymmärtää, johtaa ja mitata aineettomia asioita ja oikeuksia. Toiseksi tiedon tuottaminen, soveltaminen ja hyödyntäminen ovat muuttumassa elintärkeiksi taloudellisen kilpailukyvyn ylläpitämisen kannalta. Lopulta tuotannon dematerialisoituminen, palveluiden merkittävä kasvu, tiedon tunnistaminen keskeiseksi kilpailueduksi ja aineettoman pääoman arvon ja luonteen ymmärtäminen ovat nostaneet aineettoman pääoman tärkeäksi myös politiikassa ja lainsäädäntötyössä. Tekijänoikeuksiin liittyen aineettoman omaisuuden lainsäädäntö ja kansainvälinen sopimusjärjestelmä muodostavat kulttuurin, kulttuurituotannon, luovan talouden ja kansainvälisen vaihdannan merkittävän perustan.

Uuden kulttuurin hahmotusta

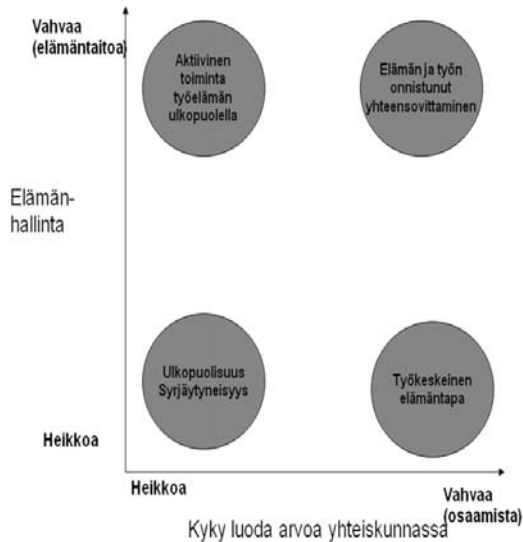
Tulevaisuusvaliokunta katsoo olevan tärkeätä pohtia, millaiset arvot ja toimintatavat sitovat ihmisiä yhteen, jos perinteiset instituutiot heidän ympärillään heikkenevät. Jatkuvat muutospaineet vaativat vahvoja tukirakenteita, joita on yhä vaikeampi rakentaa. Kilpailukulttuuriin perustuvan kehityssuunnan riskejä on, että ihmiskäsitys kapenee, yhteiskunnallisen huolenpidon eetos rapisee, eriarvoisuus lisääntyy ja ihmisten aito sitoutuminen yhteiskunnan tavoitteisiin vähenee. Kilpailussa hävinneet tai menestymistään epäilevät voivatkin kokea itsensä epäonnistujiksi, jotka saavat syyttää itseään menestymättö-

myydestään. Työn sosiologit muistuttavat, että ehkä lopultakin harvat kykenevät vaivatta orientoitumaan tällaisen yhteiskunnan työkuulttuuriin, joka vaatii jatkuvaa uudistumista ja suunnan muuttamista.

Saadun selvityksen mukaan tällaisen kulttuurin ihannetyypin on selvittävä kolmesta haasteesta. Ensimmäisessä haasteessa on kyse ajasta: kuinka hallita ihmissuhteita ja oma itsensä, kun kaiken aikaa siirtyy työstä toiseen, tehtävästä toiseen ja paikasta toiseen? Toinen haaste koskee lahjakkuutta: kuinka oppia uusia taitoja, kuinka hyödyntää potentiaalisia kykyjään maailmassa, joka vaatii jatkuvaa muuttumista? Kolmas haaste on seurausta toisesta. Siinä on kyse periksi antamisesta: kuinka päästä irti menneisyydestä? Menestyjä ei ole omistaja, joka vartioi omaisuuttaan, vaan kuluttaja, joka haluaa aina uutta ja on valmis hylkäämään vanhan. Yksilön aikajänne on lyhyt; hän keskittyy potentiaaliin kykyihinsä ja on tarvittaessa valmis hylkäämään aiemmat kokemuksensa. Useimmat ihmiset eivät kuitenkaan ole tällaisia; uudenlaisesakin kulttuurissa ihmiset tarvitsevat jatkuvuutta elämäänsä, ovat ylpeitä siitä, että ovat hyviä jossakin tietyssä asiassa ja arvostavat elämäkokemuksiaan. Instituutioiden purkaminen, turvatomuus, uudenlaiset kuluttamisen mallit ja ikuisen joustavuuden vaatimukset voivat olla vaurioittavia.

Tarvitaan uusia keinoja vahvuuksien rakentamiseen. Tärkeätä on ihmisten terve itsetunto. Erityisesti monet nuoret voivat kokea liian kovat vaateet saavuttamattomina. Siksi merkittävänä osana tulevaisuuden kulttuuria tulee olla laajempi käsitys ihmisestä ja elämän arvokkuudesta. Työkeskeinen elämäntapa ei voine olla ainut vaihtoehto. On mahdollista yhdistää onnistuneesti elämä ja työ. Tämä on tulevaisuuden kulttuuriosaamisen keskeinen haaste.

Kuvio 1: Uuden kulttuurin yksilö ja työ

Kuviossa 1 kuvataan yksilön tilaa uudessa työkulttuurissa neljän eri vaihtoehdon kautta. Vaihtoehdot ovat 1. Työkeskeinen elämäntapa, 2. Aktiivinen toiminta työelämän ulkopuolella, 3. Ulkopuolisuus ja syrjäytyneisyys ja 4. Elämän ja työn onnistunut yhteensovittaminen.

Automaation, globaalin kilpailun ja väestön ikääntymisen myötä hyödyttömyyden ja arvottomuuden tunne on ehkä liiaksi vallannut alaa yhteiskunnassa. Tunne kytkeytyy voimakkaimmin juuri työhön ja sen muutokseen. Ihminen kokee itsensä arvokkaaksi voidessaan antaa jotakin, jolla on muille merkitystä. Arvon luonti kiteytyy tähän.

Lisäarvolla mitataan perinteisesti vain taloudellista menestymistä eli kannattavuutta, ja siihen keskittyminen johtaa työkeskeiseen elämäntapaan. Työkeskeinen yksilö on yleensä korkeasti koulutettu menestyjä, ja "osaavaa ihmistä" ihaillaan myös luovan talouden piirissä. Työn sankaria saattaa kuitenkin uhata elämänpöörin kaventuminen, sosiaalisten suhteiden heikkeneminen ja työuupumus.

Kulttuuriosaamisen näkökulmasta olennaista on, että ihminen voi toimia aktiivisesti luoden arvoa myös vain itselleen tai pienelle ryhmälle niin työelämässä mukana ollen kuin sen ulko-

puolella. Yleisesti ottaen aktiivisuudesta jäävät pois lähinnä ne, joilla ei ole töitä tai mielekästä työtä, ja ne, joilla on varaa jäädä pois ansiotyöstä ja jotka kokevat voivansa uudella tavalla olla hyödyksi tai toteuttaa tavoitteitaan.

Tulevaisuuden tutkijat katsovat, että asioita voidaan tehdä myös niiden itsensä vuoksi. "Aktiivinen elämäntapa ja jättäytyminen syrjään perinteisestä työelämästä -skenaario" pitää sisällään usein myös melko marginaalisia ja polarisoituneita ryhmiä. Tässä ryhmässä voi ilmetä myös luostarimaisia pieniä yhteisöjä, "linkolalaisuutta" tai anarkistisia irtiottoja yhteiskunnasta. Tämän asenteen hyve on sitoutuneisuus; aktiivinen toimija uskoo asiansa objektiiviseen arvoon, vaikka siitä ei olisi luvassa palkkioita tai hyötyä.

Ideaalitalanteessa yksilö osaa yhdistää työn ja muun elämän ja hallitsee elämäänsä myös ristiriitojen ja muutosten maailmassa. Yksilöllä on sekä kyky luoda arvoa yhteiskunnassa että hyvä elämänhallinta. Perinteisen työn rinnalle kehittyy myös uudenlaisia tapoja tehdä töitä; yhteiskunnallisen yrittäjyyden, "maailman parantamisen", itsensä kehittämisen tai vapaaehtoistöiden tuottoa ei ehkä voi mitata taloudellisilla tuloilla, mutta niiden arvo on yhteiskunnallisessa, ympäristöllisessä ja sosiaalisessa vaikuttamisessa.

Luova talous

Tulevaisuusvaliokunta painottaa, että luovan talouden voimistuminen on lupaava kehityssuunta, mutta näkee siihen liittyvän joskus myös ylisuuria odotuksia. Uudessa taloudessa tieto, taito, kulttuuri, keksinnöt ja tutkimustulokset ovat korvanneet aineelliset tuotannontekijät keskeisenä tuotannon tekijänä ja aineeton omaisuus luo huomattavan osan arvosta. Tietosisältö tuotteissa ja palveluissa on kasvanut merkittävästi. Niin työnteon kuin omistamisen ja johtamisenkin ideat ja roolit ovat muuttuneet. Aineettomuus yhdistetään usein myös kestäväan kehitykseen. Ympäristön kannalta tuotannon ekotehokkuuden lisäksi kulutuksen suuntautuminen aineettomiin tuotteisiin ja palveluihin katsotaan suorastaan välttämättömäksi kehityssuunnaksi. Asia ei kuitenkaan ole yksinkertainen eikä helppo.

Kestävän kehityksen näkökulmasta materiaa-
lisen talouden alueella resurssit ovat usein niuk-
koja tai joiltain osin jo käytetty loppuun ja im-
materiaalitalouden estotonta laajentumista ei
voida pitää ongelmitta jatkeena ja ylläpitävänä
voimana teollisuuden ja talouden mekanismeil-
le. Immateriaalisilla toiminnoilla on aina mate-
riaalinen pohja. Luova talous ei ole kaikille sa-
manlainen mahdollisuus. Aineeton talous ei ole
myöskään välttämättä työvoimapolitiittinen pe-
lastus. Suuri osa immateriaalitalouden työvoi-
masta on freelancereita sekä monialaisia amma-
tinharjoittajia, joiden tulolähteet rakentuvat jat-
kuvasti ja pysyvästi useasta epäsäännöllisestä
lähteestä. Tulot ovat epävarmoja, eikä niitä tun-
nisteta helposti elinkeinotoimintaan olennaises-
ti liittyviksi.

Tulevaisuusvaliokunnan mukaan on välttä-
mätöntä kehittää työvoimapalveluita ja tukimuo-
toja, jotka tunnistavat perinteisistä teollisen yh-
teiskunnan työllistymisen muodoista poikkeaa-
vat työurat ja osaamisen kehittymisen. Tämä
auttaisi myös akateemisten työvoimapalvelui-
den ja työllistämisen muotojen kehittämisessä.

Kulttuuriosaaminen talouden ja elinkeinoelä- män kannalta

Muuttunut maailma — niin maailmanlaajuisen
liiketoiminnan kasvu kuin nopea tiedonvälitys ja
kulttuurin globalisaatio — asettavat yritykset,
yhteisöt ja yksilöt vaativan tehtävän eteen. On
panostettava kokeiluun ja uudenlaisiin tehtä-
viin ja rooleihin, on tunnistettava ja käytettävä
erilaisia voimavaroja. Kilpailukykyyn turvaami-
nen edellyttää osaamispohjan laajentamista, ja
kehityspotentiaalia etsitään usein luovilta toimi-
aloilta. Enää ei riitä oman maan tai edes maan-
osan olosuhteiden ja kuluttaja-kansalaisten ym-
märtäminen ja paikallisen kehityksen ennusta-
minen, vaan tarvitaan syvällistä tietoa monien
eri alueiden kulttuureista ja tavoista.

Elinkeinoelämän näkökulmasta kulttuuri-
osaamiseen liittyy vahvasti ajatus uudenlaisen
osaamisen alan jalostamisesta: kulttuurisia il-
miöitä ja kulttuuripalveluja on kyettävä aiem-
paa paremmin jalostamaan ja tuotteistamaan.
Yritykset voivat nostaa kulttuuriosaamisen ta-

soa esimerkiksi tutkimustiedon lisäämisellä,
"hiljaista tietoa" keräämällä tai kokemuksista
oppimalla. Kulttuuristen merkitysten tunnistam-
misesta on tullut tärkeä väline myös henkilökoh-
taisten voimavarojen hyödyntämisessä.

Kulttuuriosaaminen elämäntaitona

Kulttuuriosaaminen on kykyä löytää tiensä
muuttuneessa maailmassa. Tulevaisuusvalio-
kunta haluaa korostaa sen keskeisinä elementteinä
arvo-osaamista, mahdollisuuksien realisoi-
mista ja verkottumista globaalissa maailmassa.
Arvot vaikuttavat siihen, millaisia tavoitteita yk-
silö asettaa työlleen, perhe-elämälleen ja yhteis-
kunnalle. Arvo-osaaminen tarkoittaa herkkyyttä
monenlaisille arvoille mutta myös itseymmär-
rystä ja kykyä ajatella kriittisesti ja tunnistaa eri-
laisia arvo-alueita, kuten tiedollisia ja sosiaali-
sia arvoja. Arvo-osaamiseen kuuluu myös su-
vaitsevaisuus, jonka perustana on empatia eli
kyky asettua toisten ihmisten asemaan. Tällai-
nen suvaitseva kulttuuriosaaminen ei tarkoita
yksinomaan erilaisten kulttuurien tuntemista ja
hyväksymistä, vaan kykyä käydä vuoropuhelua
ja analysoida erilaisia tilanteita ja kohtaamisia
vailla ennako-oletuksia.

Tulevaisuusvaliokunnan näkemyksen mu-
kaan arkielämän kulttuurieroista tulee puhua
niin kouluissa, työpaikoilla kuin kotonakin sen
sijaan, että tukeutuu ennalta oletettuihin käsityk-
siin erilaisista kulttuureista ja tavoista kohdata
niitä. Yksilön kannalta arvo-osaamisessa on ky-
symys paitsi valmiudesta ymmärtää omia tarpei-
taan myös kyvystä asettaa arvostuksiaan tär-
keysjärjestykseen. Omakohtaisen arvojen järjes-
tykseen asettamisen kautta arvo-osaaminen on
näin ollen myös eettisen vastuun lähtökohtia.

Tulevaisuusvaliokunta painottaa yhteiskun-
nan inhimillistä kehitystä, ihmisten mahdolli-
suuksia hyödyntää lahjojaan, voimavarojaan,
varallisuuttaan ja työvoimaansa. Aktiiviset, luov-
at, esillä oleviin mahdollisuuksiin tarttuvat ih-
miset vievät kehitystä eteenpäin. Köyhyys, sai-
raudet ja puutteellinen koulutus supistavat ih-
misten valinnanmahdollisuuksia. Syrjäytymi-
nen syö inhimillistä ja sosiaalista pääomaa.

Globaalissa taloudessa resurssit ovat globaalisti kaikkien saatavilla ja hyödynnettävissä. Tämä muutos on aluksi koskettanut vahvimmin yrityksiä, joille on auennut uudenlaisia strategisia mahdollisuuksia niin hyödyntää kuin tarjota joustavia resursseja, mutta globaali verkostoosaaminen on nykyään kulttuurimme olennaisimpia taitoja myös yksilötasolla. Verkostoituminen kiteytyy sosiaaliseen pääomaan. Niin institutionaaliset kuin henkilökohtaisetkin suhteet ovat arvokkaita ja välttämättömiä monien päämäärien saavuttamiseksi.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä kansalaisten voimavaroja voi vahvistaa paitsi huolehtimalla koulutuksesta myös tukemalla voimaantumista ja vertaistoimintaa ja -tuotantoa. Vapaa-muotoisella tai organisoidusti järjestäytyneellä keskinäisellä toiminnalla ihmiset pyrkivät yhdessä etsimään tukea ja ratkaisemaan erilaisia ongelmia. Tällä on vahva ennalta ehkäisevä, yhteiskuntaa uudistava ja kansalaisaktiivisuutta vahvistava merkitys.

Kulttuuriosaaminen kaikkien voimavaraksi

Tulevaisuusvaliokunta korostaa, että yhteiskunnasta ja työelämästä syrjäytyminen on henkilökohtainen onnettomuus ja suuri menetys yhteiskunnalle. Syrjäytymisellä on monia syitä. Sen voittaminen edellyttää muiden toimien lisäksi kulttuuriosaamisen vahvistamista tämän lausunnon esittämässä laajassa mielessä. Voimaantu-

minen, joka tarkoittaa yksilön omien voimavarojen vahvistamista, on kulttuuriosaamisen keskeinen anti myös syrjäytymisen voittamisessa. Vahva kulttuuriosaaminen antaa pohjan ihmisille tehdä hyviä ja kestäviä valintoja vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien kasvaessa.

Tulevaisuusvaliokunta pitää kulttuuriosaamista laaja-alaisena pääomana. Se parantaa yksilön mahdollisuuksia elää ja menestyä nykymaailmassa ja yhteiskunnan mahdollisuuksia lisätä elinvoimaisuuttaan. Kulttuuriosaamisen alueet kiteytyvät lopulta kahteen kohtaan: elämänhallintaan ja kykyyn luoda arvoa ja merkityksiä.

Elämänhallinta on tiukasti yhteydessä kasvuun, yksilönkehitykseen ja jatkuvaan oppimiseen. Arvo-osaamisen ja omanarvontunnon ja identiteettien vahvistumisen kautta yksilön mahdollisuudet toimia erilaisissa elämäntilanteissa paranevat. Kulttuuriosaaja tietää, millaisessa kulttuurissa elää ja mihin arjen ratkaisut työstä, ihmissuhteista tai kulutuksesta perustuvat. Kulttuuriosaamisen kehittäminen puolestaan haastaa pohtimaan arvojen merkitystä, verkostojen toimivuutta ja mahdollisuuksien toteutumista.

Lausunto

Lausuntonaan tulevaisuusvaliokunta esittää,

että sivistysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 15 päivänä lokakuuta 2010

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Marja Tiura /kok	Marjo Matikainen-Kallström /kok
vpj.	Jyrki Kasvi /vihr	(osittain)
jäs.	Mikko Alatalo /kesk (osittain)	Juha Mieto /kesk
	Marko Asell /sd	Mats Nylund /r
	Harri Jaskari /kok	Sirpa Paatero /sd (osittain)
	Kyösti Karjula /kesk (osittain)	Lyly Rajala /kok
	Miapetra Kumpula-Natri /sd (osittain)	Kimmo Tiilikainen /kesk (osittain)
	Jouko Laxell /kok	Pertti Virtanen /ps (osittain)
	Päivi Lipponen /sd	Jyrki Yrttiaho /vas (osittain).

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Paula Tiihonen,
asiantuntija Osmo Kuusi.